

HORVÁTH ZOLTÁN

„E nemzetépítő munkából senki nem vonhatja ki magát”

AZ ISKOLÁN KÍVÜLI NÉPMŰVELÉS HELYZETE
VAS VÁRMEGYÉBEN, AZ 1920–1930-AS ÉVEK RENDELETEI
ÉS RENDELKEZÉSEI TÜKRÉBEN¹

Bevezetés

Vasvármegye Iskolánkívüli Népművelési Bizottsága (továbbiakban: VINB) közlönye, szakmai, módszertani újságja 1925-től a Dunántúli Tanítók Lapja – induláskor, rövid ideig Vasmegeyi Tanítók Lapja –, majd a Dunántúli Népművelő volt 1932-től 1938-ig, míg a népművelésre vonatkozó rendeletek, helyi jogszabályok a Vasvármegye Hivatalos Lapjában (továbbiakban: VHL) kaptak helyet.²

A lap 1903. január 8-án indult először, mint a Vasvármegye törvényhatóságának hivatalos lapja. Rendes lapszámai hetenként egyszer, csütörtökönként jelentek meg, kezdetben 1000 példányban, amelyből tiszteletpéldányt kaptak a vármegyei tisztségviselők, intézmények, főbb civil

szervezetek.³ A lap 1950-ig működött, megszűnésekor már Vas Megye Hivatalos Lapja néven.⁴

Jelen tanulmányomban a vármegyei törvényhatóság kiadványának nyomán kívánom bemutatni a népművelés helyzetét az 1920–1930-as években, különös tekintettel a VINB működésére.⁵ Kutatásom során a VHL számait tekintetem át azt vizsgálva, hogy a népművelés miként reprezentálódik a vármegyei közlönyben. A megtalált források dokumentumelemzéses vizsgálata közelebb visz minket a még kialakulás alatt álló, éppen intézményesülni kezdő, később több átalakuláson is átesett szakma kezdetéhez.

Népművelés mint civil tevékenység

Az iskolán kívüli népművelési bizottságok 1922-ben alakultak meg először, miután a 123500/1922. számú VKM rendelettel létrejött a véleményezési és tanácsadási joggal rendelkező Iskolánkívüli Népművelés Országos Bizottsága.⁶ Az addig működő Vasvármegye Szabadoktatási Bizottsággal kapcsolatban

- 1 A kutatás kisebb részének bemutatása megtörtént a Hálózatok a művelődés és a felnőttképzés világában. Tudományos Konferencia és Szakmai Találkozó Durkó Mátyás emlékére. 2020. szeptember 3–4. (Online emlékkonferencia). „Közművelődés elmélete és kutatásai” című szekcióban: https://durkokonferencia.webnode.hu/_files/200001645-c1933c1935/Horv%C3%A1th%20Zolt%C3%A1n%20-%20E%20nemzet%C3%A9p%C3%ADt%C5%91%20munk%C3%A1b%C3%B3l.pdf (Megtekintve: 2021. március 9.).
- 2 A periodikákra vonatkozóan lásd *Krajevsky Gizella – Takács Miklós*: Vas megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája. Szombathely, 1964. 14. p. 26. sz., 66. p. 288. sz., 68. p. 298. sz.
- 3 Vasvármegye Hivatalos Lapjának szabályzata. 41298/902. szám. = VHL, 1903. 1. sz. 1–5. p.

4 PDF-es formátumú, kereshető változata elérhető https://library.hungaricana.hu/hu/collection/helyi_lapok_vas_megye_vasvarmegye_hivatalos_lapja/ (Megtekintve: 2020. augusztus 10.)

5 A vármegyei Iskolán Kívüli Népművelési Bizottság iratai megtalálhatóak: Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára. Vas vármegye törvényhatósági Bizottságának iratai. Évkör: 1922–1945.

6 *Juhász Erika*: A felnőttek képzése és művelődése egykor és ma Magyarországon. Debrecen, 2016. 34. p.

csupán egy bejegyzést találunk a Vasvármegye Hivatalos Lapjában, amely arról tájékoztat, hogy a vármegyei törvényhatósági bizottság 1922. február 22-ei ülésén Sárközy Sándornak, a vármegyei szabadoktatási bizottság 1921-ben megválasztott titkárának 1 évre – visszamenőlegesen 1921. szeptember 1-jétől – havi 500 korona tiszteletdíjat szavazott meg, hivatkozva a „nemzeti misszióra” és kulturális feladatokra, amit a titkár eddig kifejtett.⁷ Ezt követően, a vármegyében a bizottság elnevezése és feladatai az országos kezdeményezéshez igazodott. VINB 1923-ban egy felhívást tett közzé először a lapban, amelyben arra kéri a népkönyvtárakkal ellátott egyesületeket, hogy egy számukra megküldött, a könyvtár állapotát felmérni hivatott kérdőívet töltsenek ki.⁸ A felhívásból kiderül, hogy a bizottság ügyvezető elnöke Koroknay István, népművelési titkári feladatokat pedig Grill Béla látta el.

A 1920-as évek elején a népművelés még kevésbé formalizált módon, intézményesülés nélkül, inkább civil tevékenységként zajlott. Jól érzékelhetjük ezt azokból a felhívásokból és közlendőkből, amelyek a lapban ebben az időszakban megjelentek.

Dr. Horváth Kálmán vármegyei főjegyző 1924. június 21-én arról rendelkezett, hogy a városi polgármesterek a jótékony célú események szervezőit kérik fel, hogy a bevételeket kulturális célokra, pontosabban az iskolán kívüli népművelésre ajánlják fel. A rendelet külön kiemeli Vasvármegye és Szombathely város Kultúregyesületét, mint támogatandó szervezetet.⁹ Látszik tehát, hogy a művelődés jelentős forráshiánnyal küszködött. Nem csak a polgárok szabad anyagi támogatására volt szükség, de arra is, hogy a támogatást hivatali

úton ösztönözzék. Erre utal az a véghatározat is, amelyet a vármegye törvényhatósági bizottságának 1925. május 18-ai ülésén fogadtak el arról, hogy az az évi költségvetés „kultur alapjának” terhére 1000 aranykoronát kifejezetten népművelési célokra különítenek el.¹⁰ Ugyanezen ülésen a Kultúregyesület is külön 5 millió korona segélyben részesült, különös tekintettel az iskolán kívüli népművelési tevékenységükre.¹¹ Fél évvel később, november 30-án ugyanekkora összeget szavazott meg az egyesületnek a bizottság, ugyancsak kiemelve a népművelési tevékenységét a szervezetnek.¹² 1926 február 15-én ez az összeg tovább emelkedett, 15 millió koronára a rendelkezési alap terhére, de már a következő évi kultúralapból is előre elkerítettek egy ekkora összeget arra a célra, hogy a népművelési tevékenységhez is kapcsolódó adminisztrációs feladatait, valamint a tisztségviselők tiszteletdíját fedezni tudják, hiszen ehhez saját forrás nem állt a Kultúregyesület rendelkezésére.¹³

Intézményesülés

1926-ban kezdődik meg a vármegyében az intézményesülés. Dezső Lipót királyi tan-

7 Kivonat Vasvármegye törvényhatósági bizottságának Szombathelyen 1922. év február hó 20-án és folytatva tartott évnegyedes rendes közgyűlése jegyzőkönyvéből. 802–922. szám. = VHL, 1922. 10. sz. 55. p.

8 Vasvármegye Iskolánkívüli Népművelési Bizottsága. Ad. 31–1923. szám. = VHL, 1923. 27. sz. 190. p.

9 Valamennyi járási főszolgabíró és r. t. városi polgármester urnak, valamennyi községi előljárárságnak! 11366–1924. szám. = VHL, 1924. 26. sz. 204. p.

10 Kivonat Vasvármegye törvényhatósági bizottságának Szombathelyen, 1925. évi május hó 18-án és folytatva tartott évnegyedes rendes közgyűlése jegyzőkönyvéből. 9573–1925. szám. = VHL, 1925. 23. sz. 128. p.

11 Kivonat Vasvármegye törvényhatósági bizottságának Szombathelyen, 1925. évi május hó 18-án és folytatva tartott negyedes rendes közgyűlése jegyzőkönyvéből. 7962–1925. szám. = VHL, 1925. 23. sz. 129. p.

12 Kivonat Vasvármegye törvényhatósági bizottságának Szombathelyen, 1925. évi november hó 30-án és folytatva tartott évnegyedes rendes közgyűlése jegyzőkönyvéből. 19666–1925. szám. = VHL, 1925. 49. sz. 294. p.

13 Kivonat Vasvármegye törvényhatósági bizottságának Szombathelyen 1926. február hó 15-én és folytatva tartott évnegyedes rendes közgyűlése jegyzőkönyvéből. 150 kgy.–2843. ai – 1926. szám. = VHL, 1926. 7. sz. 36. p.

felügyelő, a VINB akkori ügyvezető elnöke 1926. január 14-ei keltezésű körlevelében az iskolán kívüli népművelés felkarolására buzdította az elemi iskolák tantestületeit.¹⁴ Mint írta 1924-ben már létezett egy hasonló kezdeményezése, amelynek hatására megindult a leventék téli oktatása, ám az iskolán kívüli népművelésnek „*a nép minden rétegére ki kell terjednie*”.¹⁵ Épp ezért szorgalmazza a helyi iskolán kívüli népművelési bizottságok felállítását. Fontosnak tartja, hogy a helyi bizottságokban kapjanak helyet az iskolaszékek, a Levente Egyesületek vezetői, valamint a helyi előjárók. Két-három közel fekvő település közös bizottságot is létrehozhat. A körlevélben foglaltakat dr. Horváth Kálmán alispán, mint a vármegyei bizottság elnöke egy külön rendelkezésben is megerősítette¹⁶, majd ezt nem sokkal később egy újabb rendelkezésben kiegészítette azzal, hogy a helyi bizottságok felállításán túl az előadótermek fűtéséről, világításáról, takarításáról a községeknek kell gondoskodniuk, míg a VINB az előadók tiszteltdíját fedezni tudja.¹⁷ A népművelési munka érdekében februárban a vármegyei törvényhatósági bizottság 40 millió korona összeget szavazott meg a kulturálap terhére.¹⁸

A VINB 1926. július 12-én kezdte a formalizált hálózat megszervezését. Felhívásukat dr. Horváth Kálmán alispán tette közzé. A felhívásból kiderül, hogy a vármegye legtöbb községben már megszerve-

zésre került a helyi iskolán kívüli népművelési bizottság, amelynek élén az elnökök, illetve a vezetőség állt. A VINB arra kéri a helyi vezetőket, hogy a megfelelő munka érdekében kezdjék meg az előkészítést. Ennek érdekében bizottsági ülésen a jövő évi programterv elkészítését tartják szükségesnek. Az anyagból látszik, hogy a bizottságok munkája épp szervezés alatt állt a megjelenéskor, ezért is fordultak a helyiek felé több kérdéssel kapcsolatban is. Ezek alapján kíváncsik voltak a következőkre:

– Ismeretterjesztő előadásokat, vagy tanfolyamokat kívánnak szervezni?

– Milyen óraszámokban kívánják ezeket meghatározni?

– Az előadásokhoz vetítőgépekre hány alkalommal van szükség?

– A népművelési feladat keretében milyen ünnepélyeket és színházi előadásokat kíván megrendezni?

– A „népkulturház” megépítéséhez milyen eszközök állnak rendelkezésre?

– A népművelési munkával járó feladatokhoz milyen anyagi eszközök állnak rendelkezésre a településen, illetve mekkora segélyre lenne szükség a megétől?

– Milyen eszközökkel akarja a bizottság „*a nép kulturális életét előbbre vinni*”?¹⁹

A helyi bizottságoknak rövid időn belül szükséges volt megtárgyalni a fentieket, hiszen az ülésekről szóló jegyzőkönyveknek augusztus 15-ig be kellett érkezniük a vármegyei bizottsághoz, hogy az a tanfolyamokhoz és az előadásokhoz Tervezeti űrlapot tudjon küldeni, amelyet kitöltve szeptember 20-ig vártak visszaküldésre.²⁰ Jól látszik tehát, hogy viszonylag gyors ütemben zajlott a vármegyei népművelés megszervezése. Az alispán a járási főszolgabírók számára egy külön, augusztus

14 A vármegye összes elemi iskolák tantestületeinek Ink 25–926. = VHL, 1926. 1–2. sz. 6–7. p.

15 A vármegye összes elemi iskolák tantestületeinek Ink 25–926. = VHL, 1926. 1–2. sz. 6. p.

16 A vármegye összes elemi iskolák tantestületeinek. 25–1926. = VHL, 1926. 1–2. sz. 7. p.

17 Általános jellegű, de további intézkedést nem igénylő rendeletek, értesítések és más közlemények. 67–926. = VHL, 1926. 8. sz. 45. p.

18 Kivonat Vasvármegye törvényhatósági bizottságának Szombathelyen, 1926. évi február hó 15. évi és folytatva tartott évnegyedes rendes közgyűlése jegyzőkönyvéből. 2653-ai. 1926 sz.–160 kgy.–1926. = VHL, 1926. 9. sz. 51. p.

19 Vasvármegye Iskolánkívüli Népművelési Bizottságától. Ink. –1926. sz.= VHL, 1926. 28. sz. 156. p.

20 Uo.

21-ei keltezésű rendelkezésben kötelezővé tette a munkálatok beindítását és felügyeletét, a községi és körjegyzők részvételét a helyi népművelési bizottságban – illetve annak anyagi és erkölcsi támogatását –, valamint, hogy színlelőadások, kabarék, tánc és egyéb tömegszórakoztatást célzó mulatságok csak abban az esetben tartható, hogy a településen legalább hat népművelési célú előadást tartanak az évben.²¹

A népművelési munkához szükséges anyagi fedezetéről a vármegye gondoskodott. A törvényhatósági bizottság szeptember 20-ai ülésén 12.000 pengőt szavazott meg a 1927. évi kultúralapba, ám ezzel párhuzamosan felhívták a figyelmet arra, hogy a települések is megfelelő összeget kerítsenek el költségvetésükben erre a célra.²² Hamarosan kiderült azonban, hogy a megszavazott vármegyei forrás sem elég a kitűzött célokra, és az VINB közgyűlésén elfogadott 1927. évi munkaterv szerint 14.000 pengő fedezné a tervezett kiadásokat. Az pénzt a vármegyei költségvetésből nem lehetett pótolni, ám dr. Horváth Kálmán 1927. február 10-én ismételtén kérte a településeket, hogy járuljanak hozzá a népművelési célokhoz erejükhez mérten minél nagyobb arányban.²³

Nem csak az anyagiak megszervezése jelentkezett sürgető feladatként, de a tárgyi feltételek biztosítása is. Az ismeretterjesztő előadások segítése érdekében Dosla Vilmos a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium irodavezetője kereste fel a vármegye népművelési bizottságát, hogy filmek és diapo-

zítívek vetítésére alkalmas gépek beszerzését ajánlja fel elsősorban kultúrházak, népházak számára. A levélből kiolvasható, hogy a filmvetítógépek hatótávolsága 12-től 25 méterig tart, ez ki nem mondva azt is feltételezi, hogy a népművelést szolgáló épületeknek rendelkezniük kellett egy olyan nagyteremmel, amely ezekkel a paraméterekkel bírt. Az irodavezető levelét a VHL március 3-án adta ki.²⁴ Vidos Árpád vármegyei főjegyző március 11-ei határidővel kérte²⁵ a járási főszolgabírókat, a községi és körjegyzőket, a városi polgármestereket, hogy töltsenek ki egy adatlapot a vetítéshez kapcsolódó információkkal, amelyeket itt most azért idézek részletesen, mert jól jellemzik azt, hogy a népművelésnek milyen problémákkal – pl. áramellátás kérdése – kellett megküzdeniük akkoriban.

Kérdőlap vetítógépekről:

1. A vetítógépet kérő község neve.
2. Lakosainak száma.
3. A lakosok főfoglalkozása.
4. A lakosok nyelvi megoszlása.
5. Van-e helyben kultúrház (népház)?
6. Ha nincsen kultúrház (népház), hol fog a gép elhelyezést nyerni?
7. Milyen nagy a terem, amelyben a gép elhelyeztetnék (hosszúság, szélesség, magasság)?
8. Van e a teremben villanyáram?
9. Tűzrendészeti szempontból a terem megfelelő-e? (Hány kijárata van a teremnek?)
10. Van-e helyben vagy a közelben villanytelep? Milyen az áram feszültsége?
11. Van-e a községben olyan egyén, aki a vetítógépet szakszerűen kezelni tudja?
12. Külön megjegyzések.²⁶

24 Vasvármegye Iskolánkívüli Népművelési Bizottságának Szombathely. = VHL, 1927. 9. sz. 47. p.

25 Valamennyi járási főszolgabíró és r. t. városi polgármester urnák! 62–1927. szám. = VHL, 1927. 9. sz. 47. p.

26 Uo.

21 Vasvármegye Iskolánkívüli Népművelési Bizottságától. 204–1926. = VHL, 1926. 34. sz. 185–186. p.

22 Kivonat Vasvármegye törvényhatósági bizottságának Szombathelyen, 1926. évi szeptember hó 20-án és folytatva tartott évnegyedes rendes közgyűlése jegyzőkönyvéből. 18245 ai. 1926.–756. kgy. 1926. szám. = VHL, 1926. 41. sz. 214. p.

23 Valamennyi járási főszolgabíró és polgármester urnák, valamennyi községi előjárásnak. 20737 – 1926. szám. = VHL, 1927. 7. sz. 34–35. p.

Szabályrendelet a vármegye népművelési bizottságairól

Mindezzel párhuzamosan a népművelési tevékenység szabályozására is sor került. 1927. február 21-ei ülésén a Vasvármegyei törvényhatósági bizottság megalkotta a VINB megalakításáról és feladatairól szóló szabályrendeletét. A rendelet a népművelési feladatok vármegyei ellátására létrehozta – gyakorlatilag utólagosan jóváhagyva az amúgy már ténylegesen működő – a VINB-t. A bizottság feladatául szabták, hogy a társadalom körében a népművelés iránti érdeklődést felkeltse, illetve intézmények, szervezetek, egyének bevonásával a munkát koordinálja. A népműveléshez kapcsolódó feladatokról állásfoglalásokat kellett tennie, véleményezési és javaslattevési joga volt, valamint a minisztériumi kapcsolattartásért is felelt. Az általános feladatok meghatározása után a rendelet konkrét célokat is megfogalmazott. Gondoskodniuk kellett a következő tevékenységek megszervezéséről:

- a) *analfabéta tanfolyamok,*
- b) *tervszerű ismeretterjesztő előadások,*
- c) *népszerű zene- és dalestélyek,*
- d) *múzeumok és kiállítások látogatása,*
- e) *ismeretterjesztő, továbbképző és szaktanfolyamok,*
- f) *népfőiskolai tanfolyamok, népfőiskolák,*
- g) *népszerű tudományos előadások,*
- h) *szabadegyetem létesítéséről,*
- i) *az ifjúsági egyesületek nemzetnevelő munkájának támogatásáról,*
- j) *múzeumok, könyvtárak, kiállítások, gyűjteményeknek stb. a népművelés szolgálatába állíttatásáról,*
- k) *nép- és nyilvános könyvtárak, vándorkönyvtárak, olvasószobák felállításáról, meglévők fejlesztéséről,*

- l) *népházak, munkásotthonok létesítéséről,*
- m) *mozgóképszínházaknak a népművelés szolgálatába állíttatásáról (ilyeneknek a r. t. városok és községek támogatásával való létesítéséről),*
- n) *cserkészlet, leventeügy, tanulmányi kirándulás, műkedvelői előadások, néprajzi adatok gyűjtése, tűzoltók szellemi oktatása,*
- o) *a vármegye területén folyó iskolán kívüli népművelési munkát statisztikailag nyilvántartja.*²⁷

A bizottságnak voltak hivatalból kijelölt tagjai, delegált tagok, kinevezett, de választott tagok is. Hivatalból kapott tagságot a vármegye alispánja – aki egyben a bizottság elnökei tisztségét is betöltötte –, főjegyzője, főügyésze, főorvosa, árvaszéki elnöke, fő levéltárosa, a vármegyei központi előadói karnak iskolaügyi előadója. Rajtuk kívül a járási főszolgabírák, Szombathely és Kőszeg városok polgármesterei, a vármegye királyi tanfelügyelője – a bizottság ügyvezető elnöki tisztségét is ő töltötte be, így a tényleges szervező munkát a tanfelügyelő végezte – és helyettese, a vármegye gazdasági felügyelőség vezetője, a vármegyei testnevelési vezető, a vármegyei tűzoltó szövetség elnöke, a vallás- és közoktatásügyi miniszter által kinevezett vagy beosztott titkár. Két-két személyt a népműveléssel foglalkozó egyesületek, intézmények, kulturális vagy gazdasági szervezetek, egyházi főhatóságok delegálhattak. Kinevezni a vallás- és oktatási miniszternek volt joga. Legfeljebb öt, a népművelés területén kimagasló eredményt elérő személy kaphatott így megbízást a bizottsági munkában való részvételre 5 évig. További 15 főt a vármegye törvényhatósági bizottsága választott meg szintén 5 évre.

27 Kivonat Vasvármegye törvényhatósági bizottságának Szombathelyen, 1927. február hó 21-én és folytatva tartott évnegyedes rendes közgyűlése jegyzőkönyvéből. = VHL, 1927. 18. sz. 115. p.

Az bizottság elnöksége az elnökből, az ügyvezető elnökből, valamint a titkárból állt, akit a miniszter nevezett ki és adminisztratív feladatokkal rendelkezett. A nagy létszámmal működő VINB évente kétszer, májusban és szeptemberében ülésezett a rendelet szerint. Májusban az előző évi beszámolót, míg szeptemberben a költségvetés és a tervezett népművelési munkát fogadták el.

A bizottság mellett ügynevezett Állandó Bizottság és albizottságok működtek. Az Állandó Bizottságnak a tagjai között azok szerepeltek, akik a fent leírtak szerint hivatalból voltak az Iskolánkívüli Népművelési Bizottság tagjai, plusz további 12 fő. Évente minimum kétszer, de szükség szerint akár többször is ülésezhettek, és operatív feladatokat látnak el. Albizottságokat Szombathely és Kőszeg rendezett tanácsú városokban, valamint a községekben lehettek alapíthatók. Ezek a helyi albizottságok szervezték tulajdonképpen a tényleges népművelési tevékenységet a településeken. Az albizottságok elnöki feladatait a városokban a polgármester, a járási székhelyeken a főszolgabíró, míg a községekben a főjegyző vagy a jegyző látta el. Tiszteletbeli és díszelnököt is választhattak, valamint 5 évre ügyvezető elnököt, gondnokot, könyvtárost, pénztárost és ellenőrt.

Az iskolán kívüli népművelés ebben az időben még nem önálló szakmaként, hanem az oktatási rendszerhez kapcsolódva működött, így az albizottságok gondnokát, aki helyben a tényleges szakmai munka megvalósításáért volt felelős, a rendelet szerint lehetőség a „tanférfiak” közül kellett megválasztani. Tevékenységéért tiszteletdíj járt. A pénzügyeket a pénztáros az ellenőr felügyelete mellett végezte albizottsági elnöki utalványozási joggal. Az albizottságoknak minden év

májusában beszámolási kötelezettségük volt a VINB felé.²⁸

Módszertani ajánlások

A szabályozás megfogalmazása után a végrehajtási utasítások pontosítására is sor került. Az 1927–1928. tanévhez kapcsolódó népművelési tevékenység sikeres megvalósítása érdekében ezért dr. Horváth Kálmán alispán, bizottsági elnök, Koroknay István királyi tanfelügyelő, bizottsági ügyvezető elnök és Plechl József népművelési titkár 1927 augusztusában Útmutatót bocsátottak ki a helyi népművelési bizottságok részére.²⁹ Az anyagból kiderül, hogy 1926-ban 43, majd 1927-ben 152 vármegyei községben sikerült népművelési munkát megindítani a bizottságon keresztül. A népművelés célját elsősorban a felzárkóztató funkcióban jelölik ki, valamint a tanköteles koron túli, tehát több mint 15 éves fiatalok, valamint felnőttek meglévő műveltségének kiegészítését és fejlesztését a következő két tevékenységekkel:

1. *Ismeretterjesztő előadás*, amelynek célja aktuális eseményekhez igazodva felkelteni az érdeklődést a „művelődési vágy” iránt. Az érdeklődés feltétele érdekében ajánlják a témához kapcsolódó kísérő programok meghirdetését is. Az útmutató felhívja a figyelmet arra is, hogy az előadások ne felolvasások legyenek, hanem olyan szabad közlés, amely alkalmazkodik a hallgatókhoz is.
2. *Tanfolyamok*, amelyeket olyan helyeken ajánlanak bevezetni, ahol már jól működnek az ismeretterjesztő előadások. A tanfolyamokat tehát az előző

²⁸ Kivonat Vasvármegye törvényhatósági bizottságának Szombathelyen, 1927. február hó 21-én és folytatva tartott évnegyedes rendes közgyűlése jegyzőkönyvéből. = VHL, 1927. 18. sz. 114–117. p.

²⁹ Valamennyi Helyi Népművelési Bizottság Elnökségének! = VHL, 1927. 34. sz. 202–204. p.

tevékenység szervezettebb formájának tekintik, amelyek előre meghatározott terv szerint, állandó hallgatósággal, óra-, illetve tanterv szerint működnek. A tanfolyam lehet:

- a) *Analfabéta tanfolyam*, amelynek célja az elemi ismeretek átadása. Az írás–olvasás megtanítására irányuló tanfolyam legalább 60 órás, az ezeket számolási ismeretekkel is kiegészítő tanfolyam minimum 80 órás kellett, hogy legyen. A csoportlétszám alsó határa 20 fő volt, de 50 főnél nem lehetett magasabb.
- b) *Elemi ismeretterjesztő tanfolyam*, amely az akkor még 6 osztályos elemi iskolában tanult ismeretek megújítását, az esetleges hiányok pótlását jelentette. Már ekkor felhívják a figyelmet arra, hogy az ismeretátadás a felnőtt gondolkozáshoz igazodjon. A tanfolyam hossza minimum 60 óra.
- c) *Általános ismeretterjesztő tanfolyam*, amely a helyi viszonyokhoz alkalmazkodva a mindennapi élet-höz kapcsolódik. A tanfolyam hossza ez esetben is minimum 60 óra.

A kor viszonyaira jellemző, hogy kifejezetten kérték a tanfolyamok szervezőit a nemek közötti szeparációra, így az az elvárás fogalmazódott meg, hogy amennyiben mód van rá a férfiaknak és a nőknek külön tanfolyamot szervezzenek. A 15 év feletti leventéknek, valamint a tűzoltóknak a tanfolyamokon való részvétel kötelező volt.

Az ismeretterjesztő előadásokat és a tanfolyamokat a Népművelési Bizottságnak be kellett jelenteni, amely azokat előzetesen elbírált pedagógiai és költségvetési szempontból. A tanfolyamok esetében nem csak a programot, de a hallgatók névsorát korukkal és foglalkozásukkal együtt, valamint a tananyag-beosztást és az óratervet is leadták.

A népművelési munkához kapcsolódóan haladási napló vezetését tették kötelezővé, amelyen jelezték a folyószámot, az előadás idejét és tárgyát, a hallgatói létszámot. A befejezett előadássorozat, illetve tanfolyam után a helyi népművelési bizottságok jelentést tettek, amelyeket 2 héten belül eljuttattak a vármegyei bizottsághoz.

Az Útmutató jelzi a népművelés ezen szakaszának nehézségeit is azzal, hogy felhívja a figyelmet arra, hogy több községben, elsősorban az előjárók hibájából még nem indult meg a munka. Az érdeklődés felkeltése érdekében javasolják a vetítettképes előadásokat, amik ekkor – főként kisebb települések esetében – még kuriózumnak számítottak, valamint nem helyi előadókat.

Az Útmutató kiegészítéseként dr. Horváth Kálmán alispán külön rendelkezést is megfogalmazott,³⁰ amely szerint Szombat-hely és Kőszeg városok a népművelési kiadásait maguk fedezik, a többi település költségeiről pedig a vármegyei törvényhatóság gondoskodik. A költségekbe tartozik a fűtés, világítás, esetleges terembérlési kiadások, illetve az előadóknak járó óradíjak is, amelyek mértéke 4 pengőnél csak kivételes esetekben, külön engedéllyel lehetett nagyobb. A helyi bizottságok elnökének, vagy pénztárosának az előzetes költségvetés alapján jóváhagyott összeget egy tételben fizették ki. Ezt követően a helyi bizottsági elnök, vagy pénztáros az összeget saját anyagi felelőssége terhe mellett kezelte és arról pénztári naplót is kötelessége volt vezetni. A rendelkezés fki-tért arra is, hogy Vasvármegye Tűzrendészeti Szabályrendeletének 50. és 51. §-a szerint, amennyiben egy tanfolyamban a tűzrendészettel kapcsolatos ismeretek elérik a 10 órát, úgy a tűzoltóság munka-

30 Valamennyi főszolgabíró, polgármester, községi és körjegyző Urnák! 089–1927. = VHL, 1927. 34. sz. 204. p.

társainak a tanfolyamon kötelező testületileg részt venni. Rendelkezésében Horváth Kálmán is felhívja a helyi előjárók – jegyzők, polgármesterek, főszolgabírók – figyelmét az iskolán kívüli népművelés fontosságára. Ebből is következtethetünk arra, hogy 1927 augusztusában még nem mindenhol kezdődött meg a munka.

Október 24-én délután 3 órakor viszont éves közgyűlésére már várta az érdeklődőket a VINB, ahol az 1927–1928. tanév munkaprogramját, valamint költségvetését tárgyalták meg. A döntések után a résztvevők Koroknay Istvánné „Az iskolán kívüli nőnevelésről”, valamint Végh Hanna „Az ifjúsági vöröskereszt egyesületekről” című előadásait hallgathatta meg.³¹

1927 volt tehát a vármegyében a népművelődéssel kapcsolatos szabályzatok elfogadásának, valamint az intézményesülési alapok lefektetésének éve. A népműveléssel járó munka ebben az időszakban sem volt a legjobban dotált tevékenység. Jól jelzi ezt az, hogy a vármegyei népművelési bizottság ügyeit intéző Plechl József tanító részére a törvényhatósági bizottság egyszeri segílyt – 156 pengő összegben – szavazott meg „dokumentálni óhajtván tevékenysége értékét”.³²

Az 1928. július 31-ei dátummal kiadott rövid felhívás egy kevésbé jelentős, inkább színes bejegyzés csupán arról, hogy a „Magyar Népművelés Könyvei” kiadványsorozatban megjelenő „Egészségügyi ismeretek” című kétkötetes könyv a helyi népművelési bizottságok számára kedvezményes áron – 6 pengő 60 fillér – megvásárolható. A Plechl József népművelési

titkár és Koroknay István ügyvezető elnök által kiadott közlemény azért érdekes, mert felhívja a figyelmet arra, hogy a könyv tartalmaz olyan részleteket is, amely miatt csak felnőttek számára adható kézbe. A korszak erkölcsi elvárásai szerint, tehát még egy egészségügyi ismeretterjesztő könyv sem felelt meg teljes mértékben.³³

Felhívások

Augusztus 4-én 10 órakor évzáró közgyűlést tartott a bizottság, amelynek keretében tárgyalták az 1927–1928. tanévi népművelési munkáról szóló beszámolót és számadást is.³⁴

November 7-ei dátummal ismét egy felhívás jelent meg a lapban – ezúttal Horváth Kálmán alispántól –, amely szerint a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium rádióadásokat is a népművelés szolgálatába állítja. A Rádió Szabadegyetem című műsort a felhívás szerint bárki által felkereshető helyen – iskola, község háza, olvasóterem – elérhetővé kell tenni, feltéve, ha a település rendelkezik már rádióval. A közös rádióhallgatás megszervezését a népművelési előadóktól várták el.³⁵

A népművelési munka zavartalanul folyt ebben az évben. Erről tanúskodik az a kivonat, amely a Vasvármegye törvényhatósági bizottságának 1928. november 26-ai ülésének jegyzőkönyve alapján készült. Ezek szerint a vármegyében élénk és eredményes munkát folytatott a Népművelési Bizottság, amelyet a következő évben még fokozni kívánnak. A rendelkezésre álló keret ehhez már kevés volt,

31 Vas vármegye Iskolánkívüli Népművelési Bizottságától. Ikn. 214–1927. sz. = VHL, 1927. 44. sz. 261. p.

32 Kivonat Vasvármegye törvényhatósági bizottságának Szombathelyen, 1928. évi február hó 20-án és folytatva tartott évnegyedes rendes közgyűlése jegyzőkönyvéből. 5195. ai. – 215. kgy. 1928. szám. = VHL, 1928. 11. sz. 55. p.

33 Általános jellegű, de további intézkedést nem igénylő rendeletek, értesítések és más közlemények. Ikn. 202–928. szám. = VHL, 1928. 33. sz. 233. p.

34 Pályázatok, hivatalos hirdetések és közözesek. Ika. 194–928. szám. = VHL, 1928. 31. sz. 224. p.

35 Vasvármegye Iskolánkívüli Népművelési Bizottságától. Ikn. 319–928. szám. = VHL, 1928. 47. sz. 317. p.

így az alispán kérte, hogy az összeget 10.000 pengőre emeljék fel. Ezt a kérést egy véghatározattal is megerősítette a törvényhatósági bizottság.³⁶ Bővült a vármegye technikai ellátottsága is, hiszen elérhetővé vált két db üvegsliapozitív és három db filmdiapozitív-vetítógép, amelyeket a helyi iskolán kívüli népművelési munkához ingyenesen rendelkezésre bocsájtották. Az üvegsliapozitív vetítőt ott lehetett használni, ahol villanyáram is bevezetésre került már, és két filmet tudtak hozzá biztosítani. A filmdiapozitív-gépeket bárhol lehetett működtetni és lényegesen több (56), jórészt ismeretterjesztő filmet lehetett hozzá kölcsönözni 80 fillér kölcsöndíjért 4 napra.³⁷

A következő évből csupán egy érdemi bejegyzés található a témában, amelyből azonban kiderül, hogy Koroknay István tanfelügyelő helyébe Dezső Lipót lépett, aki ezzel VINB ügyvezető-elnöki teendőit is átvette. Az 1929. április 13-ai keltezésű felhívást – amely a „Magyar Népművelés Könyvei” sorozat új kötetét, a „Magyar költők” című ajánlja kedvezményes, 6 pengő 90 filléres áron – Plechl Józseffel közösen jegyzi.³⁸ (Később a kiadványsorozat „Természettudományi Ismeretek III.” című kötetét 1 pengő 92 filléres kedvezményes megvásárlását is ajánlják.)³⁹

1930-ban még mindig a népművelési tevékenység kötelező bejelentésére szükséges emlékeztetni a helyi szervezőket.⁴⁰

A friss felhívás azt is tartalmazza, hogy a műkedvelő színelőadások előzetes bejelentése is kötelező. A kérelmezőnek a darab rendezőjének nevét és foglalkozását, a tervezett előadás idejét, valamint azt is tudatnia kellett a vármegyei bizottsággal, hogy a bevételt milyen célra fordítják majd. Ezek alapján véleményezte a bizottság az előadás bemutathatóságát. De az is az iskolán kívüli népművelés szervezeti kezdetlegességére utal, hogy felhívták a helyi bizottságok figyelmét, hogy ne közvetlenül forduljanak a Vallás- és Közoktatási Minisztériumhoz különböző, a munkájukhoz kapcsolódó technikai, vagy beruházási kérelmekkel, hanem a vármegyei bizottsághoz, hiszen annak javaslatára nélkül a minisztérium nem foglalkozik a beadványokkal.⁴¹

A népművelés szakmaiságának segítése érdekében a szakminisztérium egy úgynevezett „vezérkönyv” kiadásának támogatására szólította fel a vármegyéket. Vasvármegye törvényhatósági bizottsága szeptember 15-én tárgyalta a kérdést és 4000 pengőt szavazott meg a célra.⁴² Szintén a szakmai munkához kapcsolódva, pontosabban a népművelési tevékenység ellenőrzése érdekében kérte novemberben Plechl József a vármegyei törvényhatósági bizottságot, hogy motorkerékpár vásárláshoz nyújtson számára kölcsönt. Az 1 év alatt, havi részletekben visszafizetendő, 5%-os kamatozású 1200 pengős kölcsön megadásáról szóló véghatározat⁴³ szerint a

36 Kivonat Vasvármegye törvényhatósági bizottságának Szombathelyen, 1928. évi november hó 26-án és folytatva tartott évnegyedes rendes közgyűlésében készült jegyzőkönyvéből. = VHL, 1928. 49. sz. 335–336. p.

37 Vasvármegye Iskolánkülső Népművelési Bizottságától. Ikn. 372–1928. szám. = VHL, 1928. 53. sz. 358–359. p.

38 Vasvármegye Iskolánkülső Népművelési Bizottságától. 212/929. szám = VHL, 1929. 17. sz. 136. p.

39 Vasvármegye Alispánjától. –1933. szám. = VHL, 1933. 9. sz. 70. p.

40 Vasvármegye Iskolánkülső Népművelési Bizottságától. Ikn. 355-Hv–1930 = VHL, 1930. 40. sz. 311. p.

41 Vasvármegye Iskolánkülső Népművelési Bizottságától. Ikn. 631/1929. sz. = VHL, 1930. 4. sz. 8–9. p.

42 Kivonat Vasvármegye törvényhatósági bizottságának Szombathelyen, 1930. évi szeptember hó 15-én és folytatva tartott évnegyedes rendes közgyűlése jegyzőkönyvéből. 20788. ai. 211. kg. – 1930. szám = VHL, 1930. sz. 317. p.

43 Kivonat Vasvármegye törvényhatósági bizottságának Szombathelyen, 1930. évi november 24-én és folytatva tartott évnegyedes rendes közgyűlése jegyzőkönyvéből. 25335. ai. 267. kg. –1930. szám. = VHL, 1930. 53. sz. 393. p.

VINB titkárának nagyjából 300 települést kellett évente végig látogatnia, amelyet nagymértékben megkönnyítene a megfelelő közlekedési eszköz beszerzése. A kérelem tényéből látszik, hogy a munkavégzés feltételei nem voltak ekkoriban adottak, sőt a vármegye kérésre is csak kölcsönt adott – kamattal –, nem pedig hivatali motorkerékpárt.

1931-ben a vármegyei népművelők új feladatra kaptak megbízást. 1928-ban Csongrád vármegye arról döntött, hogy minden évben gyermeknapot rendez. A korra jellemző módon ezt a revizionista gondolattal kötötték össze, a területi visszacsatolás a „*gyermek lelkében való felébredése, életben tartása érdekében*”.⁴⁴ A gyermeknap dátumát is ehhez igazították, így lett június 4-ét követő szombat. A kezdeményezők elhatározásukkal egyidőben felkérték a többi vármegyét is a csatlakozásra. Vasvármegye 18.318. ai. 552. kg. 1928. számú határozatában döntött a gyermeknap megrendezése mellett. A vármegyei alispán mint leginkább illetékes szervezet, a VINB-t kérte fel az ünnepség megszervezésére, akik ezt örömmel vállalták fel és felhívást tettek közzé a helyi bizottságok felé.⁴⁵ Célul jelölték meg a gyermekek lelkében a hazaszeretet megerősítését, valamint a felekezeti és társadalmi válaszfalak ledöntését, tovább, hogy „*a Nemzeti Gyermekeket, az Isten és Hazaszeretetei, külsőségeiben domborítsa ki faji sajátosságainkat, méreteiben karolja át a falut és várost, foglalja egybe a társadalom minden rétegét.*”⁴⁶ Az első gyermeknapot 1931. június 6-án

rendezték meg Vas vármegyében. Ezen a napon minden iskoláskorú gyermek számára tanszünetet rendeltek el. A VINB kérése alapján minden településen reggel 7.30-kor harangszóval, majd 8 órakor minden felekezetben istentisztelettel kezdődött a nap, majd a gyerekek lefátyolozott zászlóval a város vagy a falu egy, az ünnepség megtartására alkalmas külterületére vonultak. A felvonuláson, amelybe a levendéket és a felnőtteket is bevonták, minden gyermek kezébe nemzeti színű zászlót, karjára gyászkarzalagot kapott, amennyiben a településnek erre volt anyagi fedezete. Az iskolás osztályoknak táblák használatát is ajánlották, amelyre a „Nem, nem, soha! Vesszen Trianon! Csonkamagyarország nem ország stb. Hiszek Magyarország feltámadásában! stb.” feliratokat írták a VINB felhívása szerint. A településen működő zenekarok közreműködését is kérték hazafias nóták eljátszásában. A bizottság a falusi ünnepségek forgatókönyvvázlatát is megadták a következők szerint: „*1. Himnusz közének. 2. Egy elemista szavalata. 3. Egy elemista méltatja a nap fontosságát. 4. Közös irredenta énekek. 5. Egy felnőtt szavalata. 6. Felnőtt hazafias beszéde. 7. Hiszekegy közének.*”⁴⁷

Az ünnepséget ebéd követte, amelyről minden gyermek maga gondoskodott. A jobbmódú gyermekek számára előírták, hogy a szegényeket lássák vendégül. Ezt követően némileg kötetlenebb programok következtek a nap addigi szellemiségében, így magyaros játékokkal, tornamutatványokkal, irredenta énekekkel, szavalatokkal, hazafias színdarabokkal zárulhatott a nap.

44 Vasvármegye Iskolánkívüli Népművelési Bizottságától. Ikn. 116–A/1931. = VHL, 1931. 18.sz. 127. p.

45 Vasvármegye Iskolánkívüli Népművelési Bizottságától. Ikn. 116–A/1931. = VHL, 1931. 18. sz. 127–128. p.

46 Vasvármegye Iskolánkívüli Népművelési Bizottságától. Ikn. 116–A/1931. = VHL, 1931. 18.sz. 127. p.

47 Vasvármegye Iskolánkívüli Népművelési Bizottságától. Ikn. 116–A/1931. = VHL, 1931. 18. sz. 128. p.

Az iskolán kívüli népműveléshez kapcsolódó képzések

1931-re a népművelésben rejlő lehetőségeket is sokan felismerték már. Erre enged következtetni az a felhívás, amely szerint az iskolán kívüli népművelést „egyedül magán érdekképviseletek” propaganda célokra használták. Az ilyen jellegű tevékenységek megakadályozását a helyi népművelési bizottságoktól kérte a VINB, illetve azt is, ha tudomásukra jut ilyen, tegyenek bejelentést.⁴⁸

Engedélyezettek voltak viszont az 1931 telén zajló, a győri iparfelügyelőség által szervezett háziipari tanfolyamok, amelyekre a helyi népművelési bizottságoknak lehetett jelentkezni helyszínről. A tevékenységek kosárfonás – fűzesszőből –, gyékényfonás és szövés, szalmafonás, fafaragás – gazdasági szerzőkészítés, bognár- és ácsmunka –, vászonszövés, fehérnemű- és felsőruhaszabás és varrás, női kézimunka – csipkeverés és hímzés – tanfolyamok közül választhattak, amelyeket a férfiak és a nők számára külön szerveztek. A képzéseket kérelmezni ebben az esetben is a vármegyei bizottságtól kellett.⁴⁹ De nemcsak a lakosság, hanem a népművelési előadók képzéséről is gondoskodtak. A vármegyei alispán és a VINB elnöksége az 1600 pengős továbbképzésre kérelmezett 600 pengőt a vármegyei kulturálapból, amelyet meg is kaptak azzal a véghatározati megjegyzéssel, hogy más vármegyében már zajlanak ilyenek.⁵⁰ Az előadók képzésére végül a következő év augusztus 24-én, 25-én és 26-án került sor Kőszegen. Ehhez a vár-

megye a korábban már megszavazott 600 pengőnél, 1932-ben újabb 600 pengővel egészítette ki.⁵¹ A képzés eredményességét mutatja, hogy 1933-ban már 6 napos tanfolyamot tartottak, amit ismét támogatott 500 pengővel a vármegye.⁵² 1934-re a továbbképzés már hagyományosnak volt mondható. A Körmenten megrendezett tanfolyamra ismét 600 pengőt utalt át a vármegye, a teljes költség 2300 pengőre rúgott.⁵³ 1934-ben Vasvár adott helyet a képzésnek, 300 pengős vármegyei segítséggel.⁵⁴ A következő évekből nem találtunk a továbbképzésekre utaló bejegyzést a VHL-ban, 1937-ben viszont határozatban döntött a vármegye, hogy 600 pengőben részesíti a Celldömölkön megrendezésre kerülő tanfolyamot.⁵⁵ Az 1938. évi bejegyzés szerint a képzéseket a tanítók és a települési vezetők nagy létszámban látogatják. Az abban az évben Sárváron megtartott képzést 300 pengővel támogatták.⁵⁶ Ezt követően 1939-ben,⁵⁷ 1940-ben,⁵⁸ 1941-ben,⁵⁹

51 2870/1–1932. szám. = VHL, 1932. 26. sz. 177–178. p.

52 Vasvármegye Iskolánkívüli Népművelési Bizottsága. = VHL, 1933. 31. sz. 273–276. p.

53 Kivonat Vasvármegye törvényhatósági bizottságának Szombathelyen, 1931. évi május hó 22-én tartott évnegyedes rendes közgyűlésbe jegyzőkönyvéből. 2180/1 ai. 143. kg. – 1934. szám. = VHL, 1934. 11. sz. 159–160. p.

54 Kivonat Vasvármegye törvényhatósági bizottságának Szombathelyen, 1935. évi szeptember hó 16-án tartott évnegyedes rendes közgyűlésbe jegyzőkönyvéből. 4348-4. ai./201. kg. — 1935. szám. = VHL, 1935. 24. sz. 224. p.

55 Kivonat Vasvármegye törvényhatósági bizottságának Szombathelyen, 1937. évi május hó 18-án tartott évnegyedes rendes közgyűlésbe jegyzőkönyvéből. 6160 ai. 107. kg. – 1937. szám. = VHL, 1937. 13. sz. 166–167. p.

56 2489–1938. szám. = VHL, 1938. 7. sz. 66. p.

57 671–1939. szám. = VHL, 1939. 6. sz. 41. p.

58 Kivonat Vas vármegye th. bizottságának Szombathelyen, 1939. évi szeptember hó 18-án tartott évnegyedes rendes közgyűlésbe jegyzőkönyvéből. 10.404. ai. 126. kg. – 1939. szám. = VHL, 1939. 22. sz. 247. p.

59 Kivonat Vas vármegye th. bizottságának Szombathelyen, 1940. évi szeptember hó 16-án tartott évnegyedes rendes közgyűlésbe jegyzőkönyvéből. 11.842. ai. 136. kg. – 1940. szám. = VHL, 1940. 18. sz. 259. p.

48 Vasvármegye Iskolánkívüli Népművelési Bizottságától. Ikn: 243–Vkm–1931. = VHL, 1931. 28. sz. 202. p.

49 Vasvármegye Iskolánkívüli Népművelési Bizottságától. Ikn. 255–1931. = VHL, 1931. 29. sz. 212. p.

50 Kivonat Vasvármegye törvényhatósági bizottságának Szombathelyen, 1931. évi május hó 18. napján és folytatva tartott évnegyedes rendes közgyűlésbe jegyzőkönyvéből. 8079. ai. 129. kg. – 1931. szám. = VHL, 1931. 49. sz. 353–354. p.

1942-ben,⁶⁰ 1943-ban⁶¹ és 1944-ben⁶² ugyanakkora összeggel tudott a vármegye hozzájárulni a kezdeményezéshez.

Plechl József 1933. augusztus 5-ei keltezésű felhívása gazdasági, egészségi és állat-egészségügyi tanfolyamok szervezésére szólítja fel a helyi bizottságokat. Mint írta a 3 éves népművelési munkaterv legfőbb célja, hogy a falvak gazdasági és egészségügyi tudásának fejlesztése. Ennek érdekében a 4–5 napig tartó gazdasági tanfolyamokat gazdasági felügyelők, a téli gazdasági iskolák tanárai, a Vas megyei Gazdasági Egyesület tisztségviselői, a vármegyei méhészeti felügyelő, valamint más szakemberek, míg az egészségügyi tanfolyamokat hatósági orvosok végezték. A tanfolyamok a községeket nem terhelték, az előadókat helyi jómódú gazdáknál szállásolták el. A tanfolyamok létszáma 20–30 fő között kellett legyen. Összesen hat tanfolyamot határoztak meg konkrét óraszámban és óránkénti témakörökre lebontva. Az elsősegélynyújtási 20 órából, az egészségügyi 15 órából – amelyből pár órában külön oktatták a férfiakat és a nőket –, a méhészeti 16 órából, az általános gazdasági 4 napra lebontva 16 órából, míg a gyümölcsstermelési szintén 16 órából állt.⁶³ A tanfolyamok szervezésére dr. Horváth Kálmán alispán is felhívta augusztus 22-ei

külön közleményében a járási főszolgabírók figyelmét, utalva arra, hogy a képzések a falvak gazdasági és egészségügyi kultúrájára jelentős hatást gyakorolnak.⁶⁴

Újabb útmutató a népművelési tevékenységhez

Az 1927. évi módszertani útmutató után 1933-ban ismét közre bocsájtott a VINB egy szakmai ajánlást.⁶⁵ A korábbihoz hasonlóan ismét két főbb tevékenység típust különböztet meg az útmutató. Az ismeretterjesztő előadásokat, valamint a tanfolyamokat azonban most sokkal jobban tagolják. Az első kategóriába sorolták a *népművelési, közműveltségi előadásokat* – az előbbit a szélesebb rétegek számára, míg az utóbbit értelmiségieknek, kereskedőknek, iparosoknak célozva –, a *Rádió Szabadegyetem-előadásokat*, az első sorban gyermekek szórakoztatását szolgáló *mesedélutánokat*, a *műsoros délutánokat és estéket*, a zenekarok és dalárdák által rendezett *népművelési hangversenyeket*, az *alkalmi ünnepélyeket* – ide sorolva például március 15-ét, október 6-át, a Hősök napját, a trianoni gyásznapot, az anyák napját, vagy más irodalmi és történelmi évfordulókat –, a *műkedvelő-előadások* (színmű előadások), a felnőtteknek szóló *tanulmányi kirándulásokat*.

A népművelési tanfolyamok között továbbra is megtaláljuk az *analfabéta*, az *alapismeret-terjesztő és a népművelési, közműveltségi tanfolyamokat* – ez utóbbi az általános ismeretterjesztő tanfolyam új elnevezése –, de az útmutató ide sorolja a *művészeti és kedélyképző tanfolyamokat* (ének, zene, nótá, irodalom, szavaló, olvasó, képzőművészeti és tánc területtel), a gya-

60 Kivonat Vas vármegye törvényhatósági bizottságának Szombathelyen, 1941. évi december hó 15-én tartott évnegyedes rendes közgyűlése jegyzőkönyvéből. 14.261-ai-138-kgy-1941. szám. = VHL, 1942. 1. sz. 14. p.

61 Vas vármegye törvényhatósági bizottságának Szombathelyen, 1942. évi szeptember hó 21-én tartott évnegyedes rendes közgyűlése jegyzőkönyvéből. 12111-ai.-102. kgy.-1942. szám. = VHL, 1942. 19. sz. 289. p.

62 Kivonat Vas vármegye törvényhatósági bizottságának Szombathelyen, 1943. évi szeptember hó 20-án tartott évnegyedes rendes közgyűlése jegyzőkönyvéből. = VHL, 1943. 19. sz. 227. p.

63 Vasvármegye Iskolánkívüli Népművelési Bizottsága. Ikn. 351-Hv. 1933. = VHL, 1933. 34. sz. 273–275. p.

64 Vasvármegye Alispánjától. 8972-1933. szám = VHL, 1933. 34. sz. 270. p.

65 Vasvármegye Iskolánkívüli Népművelési Bizottságától. Ikn. ad. 366. Hv. 1933. szám = VHL, 1933. 36. sz. 283–289. p.

korlati és ügyességi tanfolyamokat (számolás, mérés, szépírás, helyesírás, fogalmazás, idegennyelv, egészségügy, gazdálkodás stb.), a csecsemőápolással, gyermekgondozással, háztartással, női erkölcsneveléssel kapcsolatos *nőnevelési tanfolyamokat*, valamint az értelmiségieknek szóló *szabad-egyetemi tanfolyamokat*.

Az útmutató ismételten hangsúlyozza, hogy a népművelési munkát a vármegyében a VINB felügyeli, így az ilyen irányú feladatot csak a bizottság jóváhagyásával lehet folytatni. A népművelési előadásokat elsősorban tanügyi gyakorlattal rendelkezőktől várták, ám minden értelmiségire számítottak, hiszen „*e nemzetépítő munkából senki nem vonhatja ki magát*”.⁶⁶

A népművelési tevékenység idejét a vidékiekhez igazodva az október 15-től május 15-ig tartó időszakban határozták meg. Az időszakban még mindig hiányzott a terület infrastruktúrája, hiszen az útmutató még azt jelzi, hogy elsődleges helyszínek a települések iskolái, és magánlakások, vendéglők csak akkor kaphattak engedélyt, ha biztosnak látszott, hogy a működést nem zavarja meg semmi. A népművelési tevékenységet kiszolgáló önálló intézményhálózatról tehát még mindig nem beszélhetünk. A munka segítségét elsődlegesen a vetítógépek szolgálták, amelyek a bizottságtól kölcsönözhetőek voltak.

A népművelési feladat hatalmas adminisztrációval járt. Minden egyes előadást külön formanyomtatványon be kellett küldeni a vármegyei bizottságnak jóváhagyásra. Ez feltehetően nemcsak a módszertani megfelelést szolgálta, hanem a nemkívánatos témák szűrését is lehetővé tette. Ebben az időszakban is szükség volt az előadások és tanfolyam tervezések előzetes leadása mellett a munkanapló veze-

tésre, vagy a beszámolójelentések elkészítésére, amelyek alapján – illetve helyszíni kiszállással – az ellenőrzés is történt.

Az előadóknak járó összeg 1933-ra átlagosan 2 pengőre csökkent. Az előadások szervezője az előadóknak járó díj 10%-át kapta. A félnapos kirándulások után 5 pengőt, az egésznapos kirándulások után 10 pengőt kapott a népművelő.

Módszertani segítséget nemcsak az útmutató adott, hanem a „Dunántúli Népművelő” című folyóirat is. A vármegyei törvényhatóság ezt a lapkiadást is támogatta, anyagilag is. 1933-ban a lap működésére 100 pengő segélyt szavazott meg.⁶⁷

Az útmutató megújítására azért is vált szükségessé, mert arra támaszkodva kérte a bizottság 1 évvel később az 1934–1935. évi helyi munkaterveket⁶⁸, valamint fogalmazza meg a 3 évre – 1934–1935., 1935–1936. és 1936–1937. tanévek – szóló vármegyei népművelési munkatervet.⁶⁹ A munkaterv bevezetőjében a nagy viláégés⁷⁰ és a gazdasági válság okozta lelki és gazdasági problémák megoldását jelölte meg az iskolán kívüli népművelés feladatául. Mint írták: „*A lelki kiegyensúlyozást csak úgy érhetjük el, ha az egyszerű falusi népet arra tanítjuk, neveljük, hogy nehéz életküzdelmében több testi és lelki erőt termeljen ki önmagából, amivel a küzdelemtől átszótt étellel felveheti a harcot, azaz ráneveljük arra, hogy saját erejével törekedjék a szebb, a jobb, a boldogabb élet kiharcolására és azt ne mástól, hanem magától várja. Ezt úgy érhetjük el, ha munkaszerető, szilárd jellemű, nemzeti öntudattal rendelkező, másokat megbecsülni tudó, erkölcsös és vallásos egyéneket nevelünk.*”

67 7268–1933. szám. = VHL, 1933. 50. sz. 434. p.

68 Iskolán kívüli népművelés 1934–35. évi tevékenység bejelentése. lkn. 332. Hv.–1934. szám. = VHL, 1934. 17. sz. 214. p.

69 Valamennyi polgármester, községi ill. körjegyző uraknak, általuk a helyi népm. bizottságoknak. = VHL, 1934. 17. sz. 214–217. p.

70 Az 1. világháború.

66 Vasvármegye Iskolánkülvüli Népművelési Bizottságától. lkn. ad. 366. Hv. 1933. szám = VHL, 1933. 36. sz. 284. p.

*A gazdasági válságon csak úgy segíthetünk, ha a gyakorlati népművelési tanfolyamok által tudását és a mindennapi élettel kapcsolatos gyakorlati érzéket fejlesszük.*⁷¹ Mindezek érdekében a következő fő területet jelöl ki az anyag:

1. Nemzeti öntudat ápolása és fejlesztése.
2. Erkölcsi és állampolgári nevelés (Népünk lelkének finomítása, erkölcsi nevelés, jellemképes, állampolgári nevelés.)
3. Egészségápolás.
4. Gyakorlati foglalkozás körüli teendők. (Elsősorban a gazdálkodással, különösen a megyére jellemző gyümölcsstermeléssel kapcsolatos ismeretterjesztő munkát értve ez alatt.)
5. Nők iskolán kívüli népművelése. (Háztartási ismeretek, varrás, családnevelés, betegápolás.)
6. Nemzeti és népi értékek védelme.
7. A levante ifjúság nevelése.
8. Az írástudatlanok számának apasztása.
9. Népkönyvtárak fejlesztése.
10. A helyi speciális igényekhez, szükségletekhez igazodó ismeretnyújtás.

A népművelést konkrét gazdaságalkító programokhoz is felhasználták. A vármegye törvényhatóság bizottságának 1936. novemberi ülésén Szovátay György a gazdálkodók „tagosítása” mellett szólalt fel. Az ez alapján született rendelkezés arról szól, hogy a vármegye, különösen az Órség az ország egyik, birtokszerkezetében legerősebb területe, ahol a tagosítás nehézségekre ütközik, illetve a korábbi rossz tapasztalatok miatt a nép „öszönösen tartózkodik a tagosítástól”,⁷² pedig az a vármegye „kiszegedésközönségének jólétét”⁷³ szolgálja. Dr. Horváth Kálmán ezért arról

71 Vasvármegye Iskolánkívüli Népművelési Bizottságától. Ikn. 332. Hv-1934. szám. = VHL, 1934. 17. sz. 214–215. p.

72 Vasvármegye Alispánjától. 11.854–1936. szám. = VHL, 1936. 32. sz. 306. p.

73 Uo.

rendelkezett, hogy a „népies nyelven” íródott „Miért kell a tagosítás” című füzetet mind a helyi képviselőtestületi üléseken, mind a népművelési előadásokon ismertessék, majd ennek megtörténtéről 1937. február 1-jéig a főszolgabírójukat értesítsék.⁷⁴

A korszak viszonyaira és a szigorú cenzúrára utal, a már Ablánczy népművelési titkár aláírásával ellátott, 1937. január 27-ei keltezésű értesítő, amely szerint a főszolgabírók olyan, a vármegyei népművelési bizottsággal nem egyeztetett színdarabok bemutatását engedélyezték, amelyek a vallás és közoktatási minisztérium által kiadott jegyzékben nem szerepelnek,⁷⁵ ezért Horváth Kálmán alispán külön rendelkezett az előírások betartásáról.⁷⁶

A korábban még a vármegyeháza első emeletén⁷⁷ működő népművelési bizottság számára idő közben a kijelölt iroda már nem volt megfelelő, így egy, a „vármegyei bérház” földszintjén felszabadult kiadott lakást adták át a bizottság működésének helyéül szolgáló irodának.⁷⁸

1937 után a VHL-ban az iskolán kívüli népművelésre vonatkozó bejegyzések szinte megszűntek. Egyedül csak a népművelést végzők éves képzésének támogatására találhatóunk – fent már hivatkozott – adatokat.

A közelgő 2. világháború jelentősen befolyásolta az addigi művelődéspolitikai törekvéseket, majd a rövid koalíciós időszak után, egészen más politikai szándékkal indult újra a népművelési munka Vas megyében is.

74 Uo.

75 Vasvármegye Iskolánkívüli Népművelési Bizottságától. Ikn. 55–Hv.–1937. szám. = VHL, 1937. 7. sz. 90–91. p.

76 Vasvármegye Alispánja. 2134–1937. szám. = VHL, 1937. 7. sz. 91. p.

77 Kivonat Vasvármegye törvényhatósági bizottságának Szombathelyen, 1931. évi szeptember hó 21-én tartott évnegyedes rendes közgyűlése jegyzőkönyvéből. ai. 140. kgy. –1931. szám. = VHL, 1931. 42. sz. 296. p.

78 7495–1937. szám. = VHL, 1937. 18. sz. 212–213. p.